

RECENZENT:

ZMIENIĆ TYTUŁ NA : MODELE  
FUNKCJONALNE WIEJSKICH OBSZARÓW  
PERYFERYJNYCH W POLSCE

**Monika Stanny**

*Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa*

## **TRZY MODELE FUNKCJONALNE WIEJSKICH OBSZARÓW PERYFERYJNYCH W POLSCE**

### *THREE FUNCTIONAL MODELS OF PERIPHERAL RURAL AREAS IN POLAND*

**Słowa kluczowe: obszary wiejskie, obszary peryferyjne, gminy w Polsce, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, metoda porządkowania liniowego i nieliniowego, analiza skupień, typologia**

*Key words: rural area, peripheral area, socioeconomic development, linear ordering, non-linear ordering, cluster analysis, typology*

**Abstrakt.** Podjęto próbę wyznaczenia wiejskich obszarów peryferyjnych w Polsce, a następnie ich pogrupowania według podobieństwa cech społeczno-gospodarczych. Weryfikacji poddano hipotezę, że obszary wiejskie o rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce stanowią zbiory niejednorodne ze względu na różne wcześniej ukształtowane funkcje społeczno-gospodarcze. Z tych względów mają one różne problemy i wyzwania stojące na drodze rozwoju obszarów wiejskich, a mówienie o jednym uniwersalnym ich modelu, nawet w rejonach o statystycznie podobnym poziomie rozwoju jest niemożliwe. Procedura statystyczna grupowania gmin ujawniła występowanie trzech typów obszarów peryferyjnych, które są zróżnicowane między sobą, a relatywnie spójne wewnątrz. Ich charakterystyka według struktury społeczno-gospodarczej wskazuje na wykształcone różne modele funkcjonalne obszarów peryferyjnych (wschodni, północny i południowy). Ze względu na różnorodność zasobów endogenicznych obszarów wiejskich, istnieje potrzeba opracowania takiej koncepcji rozwoju, która nie będzie spłaszczać rzeczywistości swoim uniwersalizmem, a ukierunkowana będzie terytorialnie na lokalne potencjały.

### **Wstęp**

Określenie wiejskich obszarów peryferyjnych wymaga przyjęcia jasnych i logicznych kryteriów ich delimitacji. Założono po pierwsze, że peryferyjność nie oznacza odległości od ośrodków centralnych i obszarów trudnodostępnych komunikacyjnie, ale jest to cecha gminy, w której ukształtowane struktury gospodarcze nie dostarczają godziwych źródeł utrzymania i prowadzą do niekorzystnych zjawisk (jak bezrobocie, depopulacja, marginalizacja społeczna, monofunkcyjności wsi). Po drugie zakładając że przez poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich rozumie się występowanie pewnych struktur i funkcji gospodarczych mogących generować źródła utrzymania dla lokalnej społeczności, to obszary peryferyjne będą synonimem niskiego poziomu rozwoju. Określony on zostanie relatywnie, jako suma jego części składowych.

Uznano, że w polskich warunkach poziom rozwoju społeczno-gospodarczego powinien uwzględniać charakterystykę struktury demograficznej, charakterystykę społeczności lokalnej, charakterystykę rynku pracy, poziom dezagrarnizacji lokalnej gospodarki, charakterystykę sektorów gospodarczych: rolniczego i pozarolniczego. Tak złożony agregat wymagał doboru odpowiedniej bazy wskaźników empirycznych opisujących strukturalne aspekty danego problemu. Dobór zmiennych był trudny do określenia, gdyż dane dla wszystkich jednostek biorących udział w badaniu musiały być zbierane według takiej samej metodologii. Wieloaspektowość przedmiotu badania wymusiła konieczność wykorzystania zróżnicowanych źródeł danych, począwszy od danych statystyki masowej za lata 2006-2009, tj. Banku Danych Regionalnych GUS, wraz ze Spisami Powszechnymi z 2002 r., przez dane Instytutu Upraw i Nawożenia Gleb w Puławach, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Centralnej Komisji Edukacyjnej, Państwowej Komisji Wyborczej, a skończywszy na informacjach z Ministerstwa Finansów. Badaniami objęto obszary wiejskie w Polsce wyznaczone w agregacji lokalnej, stanowiące 2172 gmin.

Podjęto próbę wyznaczenia wiejskich obszarów peryferyjnych w Polsce, a następnie ich pogrupowania według podobieństwa cech społeczno-gospodarczych<sup>1</sup>. Postawiono hipotezę, że obszary wiejskie

<sup>1</sup> Wykorzystano materiał statystyczny z grantu badawczego własnego N114 207634, pt: „Determinanty zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Problem realizacji polityki spójności w skali regionalnej a spójność czy polaryzacja wewnątrzregionalnych układów lokalnych. Regionalne centra rozwoju a kształtowanie się obszarów peryferyjnych w koncepcji rozwoju regionalnego polityki spójności”.

o podobnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce stanowią zbiory niejednorodnie ze względu na różne wcześniej ukształtowane funkcje (cechy) społeczno-gospodarcze. Z tych względów mają one różne problemy i wyzwania stojące na drodze rozwoju obszarów wiejskich, a mówienie o jednym uniwersalnym ich modelu, nawet w rejonach o statystycznie podobnym poziomie rozwoju jest niemożliwe. Ze względu na różnorodność zasobów endogenicznych obszarów wiejskich, istnieje potrzeba opracowania takiej koncepcji rozwoju, która nie będzie spłaszczać rzeczywistości swoim uniwersalizmem, a ukierunkowana będzie na lokalne potencjały.

## Metodyka badań

Podjęte zadanie wymagało dwuetapowego podejścia w badaniu, a tym samym zastosowania różnych metod wielowymiarowej analizy porównawczej. W pierwszym etapie, w celu określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce i wytypowaniu zbioru gmin peryferyjnych wykorzystano bezwzrostową metodę porządkowania liniowego [Panek 2009]. Obliczony został wskaźnik syntetyczny dla poszczególnych gmin o ujednoczonym zakresie zmienności<sup>2</sup>, po czym dokonano prostego ich grupowania na 3 równoliczne klasy o podobnym poziomie rozwoju (po 724 jednostki w klasie).

Grupę gmin zaliczonych do najniższej klasy, potraktowano jako zbiór obszarów peryferyjnych i poddano dalszej procedurze statystycznej w celu przeanalizowania go pod względem wewnętrznego zróżnicowania profilu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (tj. kombinacji przyjętych jego składowych). W tym etapie badania wykorzystano aglomeracyjną metodę porządkowania nieliniowego, następnie dokonano analizy skupień (metodą optymalizacyjną), wykorzystując procedurę opartą na modelu grawitacyjnym w przestrzeni wielowymiarowej [Diday i in. 1982]. Najogólniej badanie polegało na grupowaniu gmin w typy tak, by za każdą iteracją zwiększyć wartość funkcji docelowej, tj. zminimalizować zmienność w typach, zaś zmaksymalizować między typami. Wybór liczby klas, oparty był na drzewie połączeń (dendogramie) otrzymanym w fazie eksploracji danych. Po uzyskaniu stabilnej konfiguracji (fazie optymalizacji) rozpoczęto kontrolę (inspekcję) profilu poszczególnych typów. Dla łatwiejszej interpretacji otrzymanych wartości (czyli wartości danej zmiennej w typie), które określają dystans między wyznaczonymi parametrami, zamieniono dane wynikowe o położeniu centrum grawitacji poszczególnych typów na ocenę słowną (opisową). Charakterystykę relatywnej wielkości każdej zmiennej syntetycznej w typie ujęto w skali ocen: bardzo niski, niski, średni, wysoki, bardzo wysoki. Znaczenie określeń wskazuje na ile centrum grawitacji danej zmiennej w typie odchyła się od centrum grawitacji całego zbioru zmiennej.

## Przestrzenna lokalizacja gmin peryferyjnych na podstawie miary syntetycznej poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego

Poziom rozwój społeczno-gospodarczego zdefiniowano za pomocą 6 aspektów, które opisano zmiennymi empirycznymi, charakteryzującymi strukturę przestrzeni społeczno-gospodarczej. Oczywiście dobór składowych pojęcia nie ma charakteru uniwersalnego. Dokonano takiej kompozycji wskaźników, która z założenia miała odzwierciedlać główne problemy struktury regionalnej polskiej wsi. Uwzględniono więc: charakterystykę: struktury demograficznej, społeczności lokalnej, rynku pracy, sektora rolniczego, sektora pozarolniczego oraz zakres dezagryzacji lokalnej gospodarki.

Przestrzenny rozkład uzyskanej miary syntetycznej poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wskazuje, że obszary wiejskie zachodniej części kraju są lepiej rozwinięte niż wschodniej. Dominującym zwartym obszarem wysokiego poziomu rozwoju jest Wielkopolska z przylegającą do niej środkową częścią woj. lubuskiego, północną woj. dolnośląskiego oraz częścią południowo-zachodnią kujawsko-pomorskiego. Na Pomorzu wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego osiągnęły gminy regionu Kaszub i znaczna część gmin w pasie nadmorskim między Koszalinem a Szczecinem. Ponadto, wyróżnić można kilka obszarów o wyspowym charakterze, jak gminy pojezierzy w woj. warmińsko-mazurskim lub okolice Krakowa od strony południowej.

Gminy niskiego poziomu rozwoju, które zgodnie z opisanymi wcześniej założeniami zakwalifikowano jako obszary peryferyjne, dominują we wschodniej części kraju (woj.: podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie, małopolskie, warmińsko-mazurskie i mazowieckie). Główna strefa koncentracji wskazuje na subregionalne ich położenie, gdyż rozkład przestrzenny niemal wyznacza przebieg granic administracyjnych pomiędzy województwami. W miejscach, gdzie granicę wojewódzką przecina szlak komunikacyjny, wartość wskaźnika syntetycznego pozwala zakwalifikować jednostkę do klasy wyższej. Jednoznacznie wskazuje to na korzyści miejsca, wynikające z zagospodarowania infrastrukturalnego (funkcji tranzytowej gminy), które generują potrzeby wielofunkcyjnego rozwoju obszaru. W zachodniej części Polski, klasa

<sup>2</sup> W badaniu powyższy wskaźnik został skonstruowany przy założeniu, że wszystkie cechy są równoważne na każdym poziomie uogólnienia.

niskiego poziomu rozwoju pojawia się punktowo. Jeżeli symbolicznie dokona się południkowego cięcia na mapie wzdłuż linii Gdańsk-Katowice, to wówczas po zachodniej stronie ich udział wyniesie ok. 8% ogółu jednostek zakwalifikowanych do tej klasy. Największe skupienie kumuluje się w środkowej części Pomorza Zachodniego, obejmując gminy określane mianem „popeegeerowskie”.

### Próba określenia modeli funkcjonalnych<sup>3</sup> obszarów peryferyjnych

Przyjęte składniki pojęcia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego stały się podstawą do analizy strukturalnej obszarów peryferyjnych. Mianowicie, postawiono pytanie, jak z punktu widzenia kombinacji cech syntetycznych opisujących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, zróżnicowane są obszary peryferyjne. Założono, że nie istnieje jeden model funkcjonalny obszarów peryferyjnych, gdyż osiągnięcie tego samego celu „rozwoju obszarów wiejskich” odbywa się w polskiej wsi według różnych scenariuszy.

Wykorzystując zastosowaną do określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego metodę taksonomiczną, analogicznie zbudowano wskaźniki syntetyczne dla poszczególnych jego składowych. Posłużyły one jako warunki grupowania gmin w celu utworzenia jednorodnych typologicznie obszarów peryferyjnych. Procedura grupowania ujawniła trzy typy, których rozkład przestrzenny przedstawiono na rysunku 1. Zawarto na nim również opis charakterystyki poszczególnych typów w postaci tabelarycznej, informując o relatywnej ocenie poziomu rozwoju poszczególnych składowych w danym typie. Wyznaczone typy są zróżnicowane między sobą (heterogeniczne), a relatywnie spójne wewnętrznie (homogeniczne), jednocześnie ich koncentracja w przestrzeni wskazuje na silny wpływ uwarunkowań natury historycznej. Mianowicie długotrwały podział Polski w okresie zaborów między trzy mocarstwa o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zmiana granic administracyjnych po II wojnie światowej i związane z nią masowe migracje, wydają się być głównymi determinantami uzyskanej klasyfikacji obszarów peryferyjnych. Ponadto, nierównomierne inwestycje w Polsce w okresie PRL oraz wynikający stąd zróżnicowany stopień uprzemysłowienia i urbanizacji, utrwały pewne struktury gospodarcze. W spłot czynników gospodarczych weszły także uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe.

Gminy typu (1) skupione są głównie w obrębie województwa podlaskiego i lubelskiego oraz w strefie subregionalnej województw: mazowieckiego, świętokrzyskiego i łódzkiego, obejmując niemal połowę wszystkich gmin zaliczonych do wiejskich obszarów peryferyjnych w Polsce. Zasadniczo wyróżnia je relatywnie najniższa ocena w zakresie charakterystyki demograficznej, wskazując na depopulacyjnych charakter obszaru i najniższy poziom rozwoju funkcji pozarolniczej. Ze względu na położenie geograficzne, skupienie to określono typem wschodnim.

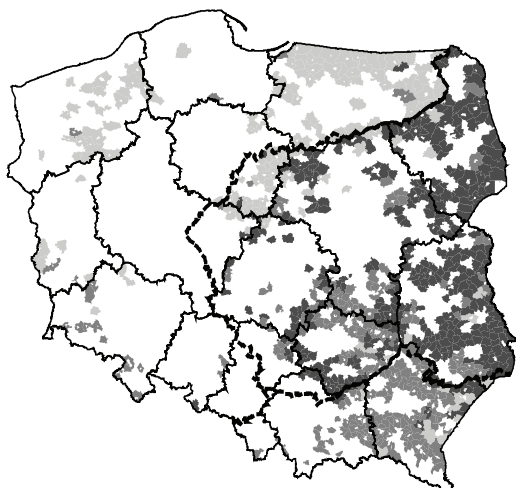
Starość demograficzna tego obszaru, przekłada się pozornie na korzystną sytuację rynku pracy. Niski odsetek ludności w wieku produkcyjnym sprawia, że poziom zatrudnienia uzyskuje ponadprzeciętne wartości. Niski odsetek pracujących poza rolnictwem oraz małe zapotrzebowanie na pracę najemną w rolnictwie, jednoznacznie definiuje nam monofunkcyjność gospodarczą regionu opartą na rolnictwie rodzinnym. Relatywnie najniższy stopień dezagrarnizacji struktury gospodarki lokalnej wysoko dodatnio skorelowany z oceną sektora pozarolniczego świadczy o braku dywersyfikacji źródeł utrzymania ludności. Ponadprzeciętnie plasuje się ocena sektora gospodarki rolnej, na którą składa się przede wszystkim duży udział gospodarstw prowadzących produkcję towarową. Ale warto uzupełnić, że wartość współczynnika określającego centrum grawitacji w tym typie jest niższa niż w przypadku typu wydzielonego w północnej części kraju (3).

Przeciwny charakter struktury gospodarczej prezentuje typ (2), obejmujący 30% jednostek, skupiających największy odsetek ogólnej liczby ludności obszarów peryferyjnych (41%). Jest to obszar względnie dużej gęstości sieci osadniczej, wysokiej koncentracji ludności i jednocześnie przeludnienia agrarnego. Obejmuje gminy leżące głównie na Podkarpaciu oraz w regionie dawnego Centralnego Okręgu Przemysłowego, stąd określenie typ południowy. W pierwszym przypadku jest to obszar rozdrobnionego, chłopsko-robotniczego rolnictwa (dawniej Galicji), gdzie typowe jest łączenie dochodów z gospodarstwa z dochodami z pracy najemnej poza nim. Z kolei region COP charakteryzował się występowaniem miast monofunkcyjnych (opartych na jednej gałęzi przemysłu) oraz wsi o funkcji wyłącznie rolniczej, z gospodarstwami typu samozaopatrzeniowego. Pod względem struktury gospodarczej obszar ten był bardzo ubogi, dlatego restrukturyzacja jedynej w mieście branży powodowała wzrost zjawiska bezrobocia. Analogiczną sytuację znajdujemy również na obszarach dawnych państwowych gospodarstw rolnych, w północno-zachodniej Polsce. Z tą tylko różnicą, że bezrobotni w regionie COP rekrutowali się z sektora przemysłowego, zaś na tzw. obszarach popeegeerowskich z rolnictwa uspołecznionego. Skutki tych procesów ciążyą w regionach do dzisiaj.

Przekształcenia w pozarolniczych działach gospodarki narodowej po 1990 r., doprowadziły do istotnego zaburzenia struktury rynku pracy. Szczególnie na Podkarpaciu i w Małopolsce utrata pracy przez tzw.

<sup>3</sup> Model funkcjonalny rozumiany jest tu jako pewna kombinacja składowych rozwoju społeczno-gospodarczego, które pozostają w związku między sobą (tj. cech opisujących gminy w danym typie).

Typ/Type	Liczba gmin/ Number of counties	Ocena poziomu rozwoju poszczególnych kategorii w typie, w relacji do całej kategorii/ <i>The development level evaluation by individual county category in relation to the type:</i>					
		struktura demograficzna/ <i>demographic structure</i>	sytuacja społeczna/ <i>social situation</i>	rynek pracy/ <i>labour market</i>	dezagraryzacja/ <i>deagrarianisation</i>	sektor rolniczy/ <i>agricultural sector</i>	sektor pozarolniczy/ <i>non-agricultural sector</i>
1 – wschodni <i>southern</i>	337	niska/ <i>low</i>	wysoka/ <i>high</i>	wysoka/ <i>high</i>	niska/ <i>low</i>	wysoka/ <i>high</i>	niska/ <i>low</i>
2 – południowy <i>eastern</i>	230	wysoka/ <i>high</i>	wysoka/ <i>high</i>	niska/ <i>low</i>	wysoka/ <i>high</i>	niska/ <i>low</i>	wysoka/ <i>high</i>
3 – północny <i>northern</i>	157	wysoka/ <i>high</i>	bardzo niska/ <i>very high</i>	niska/ <i>low</i>	średnia/ <i>medium</i>	wysoka/ <i>high</i>	średnia/ <i>medium</i>



Rysunek 1. Typy wiejskich gmin peryferyjnych  
*Figure 1. Type of peripheral rural areas*

Źródło: opracowanie własne  
*Source: own study*

poziom wykształcenia rolników, to ogólna ocena tego sektora wypada dobrze. Na średnim poziomie kształtuje się ocena rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej. Najslabszym ogniwem w strukturze społeczno-gospodarczej wyznaczonego typu jest bierność społeczna mieszkańców w życiu publicznym, wyuczona postawa roszczeniowa z dość powszechną w środowisku popegeerowskim reprodukcją „kultury ubóstwa” [Psyk Piotrowska 2004]], które korelują się z niedostatecznym poziomem kompetencji (mierzonych wskaźnikami odsetkiem ludności z wykształceniem ponadpodstawowym). Tak niski kapitał społeczności lokalnych, będący nie tylko schedą po gospodarce uspołecznionej, ale również efektem mozaiki społecznej procesów migracji powojennych, może być niewystarczający do stymulowania trwałego rozwoju obszarów peryferyjnych [Grosse 2007].

Imigracyjny charakter Ziemi Zachodnich i Północnych Polski to nie tylko brak ciągłości historycznej tradycyjnych form aktywności społecznej, ale również prężność demograficzna. Stąd, relatywnie wysoka ocena struktury demograficznej, której indykatory wykazują podobne wartości jak na Podkarpaciu. Jednak i tu duża podaż siły roboczej (słabo wykwalifikowanej i często o wyuczony, biernej postawie wobec pracy), przy niskim popycie na pracę powoduje wysokie niezrównoważenie rynku pracy.

## Podsumowanie

Przeprowadzona analiza potwierdza postawioną na wstępie hipotezę, że obszary wiejskie o ogólnie podobnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce stanowią zbiór niejednorodny ze względu na ukształtowane struktury społeczno-gospodarcze. Stąd, problemy i wyzwania stojące na drodze tego rozwoju są różne. Struktura ta wykazuje cechy zapóźnienia uwarunkowane zaszłością historycznymi.

„dwuzawodowców” wywołała wzrost bezrobocia ukrytego w rolnictwie, jednocześnie poszerzały się szeregi zarejestrowanych bezrobotnych. Dywersyfikacja źródeł utrzymania ludności wiejskiej, zależy szczególnie od chłonności miejskiego rynku pracy. Głównym czynnikiem podnoszącym jej poziom są migracje wahadłowe. Podkarpacie jest regionem „młodym” demograficznie, stanowiąc zupełnie przeciwieństwo pod względem struktur ludnościowych gmin położonych na obszarze dawnego zaboru rosyjskiego (typ wschodni). Jednak oba te regiony mają jeden wspólny element – relatywnie korzystny kapitał społeczny [Kamiński 2010, Herbst 2008].

Trzeci typ gmin peryferyjnych (3) – typ północny, można określić mianem obszarów popegeerowskich, ze względu na koncentrację w nich do 1990 r. uspołecznionej gospodarki rolnej. Proces restrukturyzacji rolnictwa państwowego spowodował, że obecna struktura sektora rolniczego ma cechy rolnictwa wielkoobszarowego, opartego również o najemną siłę roboczą. Choć udział gospodarstw towarowych wśród indywidualnych jest przeciętny, podobnie jak



Prowadzenie polityki wspierającej rozwój wiejskich obszarów peryferyjnych według jednego modelu może doprowadzić do sytuacji jeszcze większego „rozwarcia nożyce” między wydzielonymi typami, a w konsekwencji zwiększenia dystansu między obszarami centralnymi a peryferyjnymi. Polityka spójności w wymiarze terytorialnym być może łagodzi tę tendencję, jednak nie jest w stanie jej przełamać.

Ukształtowane trzy modele funkcjonalne, mimo że wykazują ten sam relatywnie niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, są bardzo zróżnicowane, co wymaga interwencji w różnych (innych) aspektach. Przeprowadzona analiza pozwala na przedstawienie kilku sugestii. Pierwszy omawiany typ (wschodni) o cechach depopulacyjnych wymaga zabezpieczenia infrastrukturalnego dla rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa [Wilkin 2010]. Jego działalność skierowana na zewnątrz gospodarstwa powinna służyć zaspakajaniu potrzeb ludności: środowiskowych, kulturowych, społecznych oraz produkcyjnych. Czynnikiem sprzyjającym powinna być aktywność społeczna mieszkańców.

Dla drugiego typu obszarów peryferyjnych (południowego) skoncentrowanego na obszarach rozdrobnionego agromie rolnictwa rodzinnego, rekomendować można stały wzrost urbanizacji ekonomicznej. Z uwagi na tradycję nasilonych dojazdów do pracy, należy skupić się na wielofunkcyjnym rozwoju małych miast i kluczowych wsi stanowiących lokalne centra życia publicznego, w tym rynku pracy. Lokalna przedsiębiorczość rozwijana powinna być z wykorzystaniem usług promujących wiejski styl życia i zaangażowania mieszkańców w inicjatywy związane z kulturą polskiej wsi.

Cechą charakterystyczną obszaru występowania typu trzeciego (północnego) jest relatywnie najniższa w Polsce ocena kapitału społeczności lokalnej, objętej często procesem pauperyzacji. Zdecydowanie jest to sfera wymagająca bezpośredniej interwencji polityki spójności. Tym bardziej, że jest to obszar młody demograficznie, z niewykorzystanym zasobem siły roboczej. Przewagę konkurencyjną wobec innych obszarów peryferyjnych, stanowi wyspecjalizowane i komercyjne rolnictwo oparte w znacznym stopniu na pracy najemnej. Słaba gęstość sieci osadniczej sprzyja wykluczeniu przestrzennemu. Konieczna jest więc, poprawa dostępności komunikacyjnej do ośrodków regionalnych. Dywersyfikacja dochodów ludności wiejskiej, choć w znacznym stopniu oparta na pomocy społecznej, coraz częściej wynika z rozwoju lokalnej przedsiębiorczości powiązanej z rolnictwem bądź opartej o zasoby endogeniczne (np. walory środowiska naturalnego).

## Literatura

- Diday E., Lemaire J., Pouget J., Testu F.** 1982 : *Éléments d'analyse de données*, DUNOD, Paris.
- Grosse T.G.** 2007: *Innowacyjna gospodarka na peryferiach*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Herbst J.** 2008: *Wieś Obywatelska*. [W:] *Polska wieś 2008*. Raport o stanie wsi (red. J. Wilkin, I. Nurzyńska). Fundacja na Rzecz Polskiego Rolnictwa, Warszawa.
- Kamiński R.** 2010: *Rola kapitału społecznego i instytucjonalnego w procesie rozwoju obszarów wiejskich*. [W:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce* (red. M. Stanny, M. Drygas). IRWiR PAN, Warszawa.
- Panek T.** 2009: *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej*, SGH, Warszawa.
- Psyk-Piotrowska E.** 2004: *Spoleczne konsekwencje przekształceń własnościowych w rolnictwie państwowym*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Rosner A., Stanny M.** 2007: *Zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce*. [W:] *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian* (red. A. Rosner). IRWiR PAN, Warszawa.
- Wilkin J. (red.)**. 2010: *Wielofunkcyjność rolnictwa*. IRWiR PAN, Warszawa.

## Summary

*The article first establishes the rural peripheral areas in Poland and, then, groups them according to the similarity of socioeconomic characteristics. The following hypothesis was verified: rural areas with generally similar level of socioeconomic development in Poland constitute heterogeneous sets due to various, shaped earlier, socioeconomic functions. As a result, the rural areas encounter different difficulties and challenges that stand in their development. Hence, it seems unlikely to define their universal model or even talk about regions with a statistically similar development level.*

*The statistical procedure of rural county grouping revealed three peripheral area types, yet show relative internal coherence. Their characteristics with regard to socioeconomic structure indicate various functional models of peripheral areas (eastern, northern and southern), the description and spatial distribution of which are included in the text. The variety of endogenous resources in rural areas imply a need to develop a concept, which is not universal, but focuses on local area potential.*

### Adres do korespondencji:

dr Monika Stanny  
Polska Akademia Nauk  
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa  
Nowy Świat 72  
00-330 Warszawa  
e-mail: stanny@poczta.fm

**Brak cytowania:  
Rosner, Stanny 2007**